

Aili – kulttuurisen seniori- ja vanhustyön valtakunnallisen verkoston raportti 2016-18

Aili-hankkeen taustasta

Laadukas ikääntyminen on teema, joka koskettaa kaikkia suomalaisia. Hyvinvointivaltiossa turvallinen ja oman näköinen elämä ovat tärkeitä lähtökohtia hyvälle hoidolle. Vanhuksille nämä ovat erityisen tärkeitä asioita, sillä kun oma toimintakyky heikkenee, jää yhä enemmän hoitavan yksikön vastuulle toteuttaa näitä jokaisen yksilön kohdalla. Kulttuurin, taiteen, luovuuden ja vanhuksen omien toiveiden selvittämisen avulla mahdollistetaan arvokasta ikääntymistä. Tähän pyritään kulttuuri- ja sote-sektorien yhteisellä kulttuurisella vanhustyöllä.

Vanhukset ovat kulttuuritoiminnan saavutettavuuden erityisryhmä. Jotta heidät saadaan kulttuurikokemusten äärelle, tarvitaan toiminnan sisällön uudenlaista ajattelua, kohderyhmän tarpeiden tietoon perustuvaa analyysiä. Tämän lisäksi tietoa eri mahdollisuuksista pitää saada vanhuksille muotoon, jossa se saavuttaa heidät. Näiden rinnalla aivan keskeisenä tekijänä on pääsy palvelun ääreen: miten vanhus pääsee liikkumaan, kuka häntä saattaa, kuka toimintaa tuottaa tai miten toiminta tuodaan hänen asumisyksikkönsä tai kotiinsa. Kyse on lukemattomien osatekijöiden yhteispelistä, moniammatillisesta yhteistyöstä konkreettisimmillaan.

Oman luovuuden mahdollistamisen ja kulttuurikokemusten hyvinvointia lisäävistä vaikutuksista on jo paljon kokemuksia ja tutkimusta. Nyt tarvitaan pysyviä tukirakenteita, joiden avulla yksittäisten hankkeiden ja kokeilujen antia voidaan koota yhteen, saattaa muiden toimijoiden tietoon ja vietyä muihin kuntiin. Tähän tarpeeseen kulttuurisen vanhustyön AILI-verkosto pyrkii vastaamaan. Kokoamalla yhteen 13 kunnan kulttuurisen vanhustyön toimijat sekä kulttuuri- että sote-puolelta saadaan pohja, jolle valtakunnallista kehittämistä voidaan rakentaa.

Tiivistelmä Aili-hankkeesta

AILI – kulttuurisen seniori- ja vanhustyön valtakunnallinen verkostohanke on saanut vuosina 2016-19 rahoitusta Taiteen prosenttiperiaatteen laajentamisen kärkihankkeesta. Ailin kannalta kärkihankkeen tärkein tulos on ollut valtakunnan tasoinen keskustelu taiteesta ja kulttuurista perusoikeutena, alan käsitteiden selkeytys ja panostus hallintorakenteisiin.

Aili-verkostoon kuuluu kolmetoista kuntaa eri puolilta Suomea, ja kaikista näistä kunnista on nimetty edustaja kulttuuri- sekä sote-sektorin virkamiehistä. Hankkeen tavoitteena oli kehittää kulttuuriseen vanhustyöhön hallintomalleja ja -muotoja, jotka auttavat integroimaan taiteen, kulttuurin ja luovuuden sosiaali- ja terveyspalveluihin. Kulttuurisen vanhustyön käsite kehittyi ja vakiintui hankkeen aikana, ja muutenkin yhteinen kieli eri hallinnonalojen välillä kehittyi. Hankkeen aikana on vakiintunut yhteistyömalli soten ja kulttuurin työntekijöiden välille kunnan

sisällä, koko maan laajuisesti kuntien välillä ja valtakunnallisessa toiminnassa. Kulttuuriselle vanhustyölle varattiin työaikaa kuntien työntekijöille. Kuntien välinen yhdessä kehittäminen ja tietoa jakava työtapa yleistyivät. Ailin suorana tuloksena voidaan pitää, että on perustettu sote- ja kulttuurisektorien yhteisiä kulttuurisen vanhustyön toiminnan ohjausryhmiä ja alan koordinaattoreiden toimia Rovaniemelle, Seinäjoelle ja Jyväskylään.

Hankkeessa ovat mukana Helsinki, Espoo, Vantaa, Pukkila, Turku, Tampere, Kouvola, Seinäjoki, Jyväskylä, Vaasa, Kuopio, Oulu sekä Rovaniemi. Kuntien työntekijöiden yhteenlaskettu omavastuu on lähes tarkalleen Taiken myöntämän avustuksen suuruinen

Aili-verkoston kauden 2016-18 tuloksia

Verkoston tuoma yhteys 13 kunnan välille on Ailin keskiössä. Hyvien ja huonojen käytäntöjen vaihto, tiedot hyvistä tekijöistä, erilaisten julkaisujen jakaminen ja yleensä tieto muissa kunnissa meneillään olevista asioista ovat arvokasta pääomaa, jota ei muilla keinoin saavuteta. Esimerkiksi kun yksi kunta haluaa kehittää vanhusneuvostojensa toimintaa, ei nettihaualla saa selville mikä kunta on tehnyt tätä menestyksellisesti jo pitkään. Verkostosta kysymällä asia selviää helposti.

Viestintä sähköisillä viestintävälineillä toimii verkostotoiminnassa vain tiettyyn pisteeseen asti. Todellista luottamuksellista yhteyttä näin on vaikeaa saavuttaa, ja varsinkin sitä on vaikea ylläpitää. **Tarvitaan tapaamisia kasvokkain**, mikä on valtakunnallisessa verkostossa aina haastavaa. Aili-verkostossa tämä on ratkaistu järjestämällä 3-4 isompaa yhteistapaamista vuosittain. Tapaamiset ovat olleet eri puolilla Suomea Helsingistä Rovaniemelle ja verkostolaisten osanottoprosentti on aina ollut erinomainen. Tapaamisten yhteydessä on aina järjestetty yhdessä isäntäkaupungin ja muiden toimijoiden kanssa seminaari, esim. marraskuussa 2018 Kulttuurisote-hankkeen kanssa Kuopiossa.

Helsingin kaupunki on toiminut Aili-hankkeen toiminut koollekutsujana, yhteistyön koordinoijana, hallinnoijana ja raporttien tuottajana. Aili-verkoston sisäisessä arvioinnissa tätä pidettiin hyvänä, sillä varsinkin **vaikuttajaverkostona toimimisen näkökulmasta pääkaupungissa toimiminen on luontevaa.** Hankkeella on toimikautensa aikana ollut kolme eri projektipäällikköä, mikä on valitettavasti aiheuttanut toimintaan katkoksia. Samalla on kuitenkin tahattomasti tullut osoitettua, että verkosto ei toimi ilman koordinoivaa nimettyä tahoja.

Aili-kuntien oma panostus hankkeen kuntaedustajien työaikana ja matkakuluina sekä yhteistapaamisten järjestämisessä on ollut huomattava – itse asiassa omavastuuosuudet ovat lähellä myönnetyn avustuksen suuruutta. Omavastuuosuudet löytyvät allekirjoitetuina kappaleina Helsingin kulttuuritoimesta. Ne osoittavat, että Ailin toimintamalli on päärahoittajan kannalta huomattavan kustannustehokas.

Sähköistä viestintää Aili on ylläpitänyt projektipäällikön säännöllisillä kokoavilla sähköposteilla, Facebook-sivuilla ja Innokylän projektisivulla. Facebook-sivuilla on julkishallinnon sivuiksi oikein hyvin aktiivisuutta. Verkkosivujen alustaksi valittiin Innokylän sivut, joilla sote-sektorin hankkeet toimivat. Ailin materiaalit löytyvät sieltä, mutta sivut ovat erittäin kankeat ja toimivat huonosti monilla verkkoselaimilla. Tämä on asia, joka jatkossa kannattaa Ailissa tehdä toisin.

Vanhusten oman luovuuden mahdollistaminen ja erilaiset tapahtumat tuovat mahdollisuuden kertoa positiivista viestiä vanhuudesta yleisemmin ja vanhustenhoidosta erityisesti. Kulttuurinen vanhustyö antaa toivoa muuten negatiivisesti värityneeseen keskusteluun suomalaisesta vanhustenhoidosta. Tätä varten Aili järjesti tilaisuuksien yhteyteen seminaareja ja lokakuussa 2018 keskustelutilaisuuden tavasta, jolla mediat vanhuksista puhuvat. Positiivinen näkyvyys lisää alan vetovoimaa, mikä on ensiarvoisen tärkeää palvelujen järjestämisen kannalta.

Hienoja kulttuurihyvinvoinnin hankkeita on tehty runsaasti jo useita vuosikymmeniä.

Ailin kokemusten mukaan vastaanottavan sote-organisaation henkilökunnan käyttäminen viestinviejinä paljon tehokkaampaa kuin hankkeen muiden toteuttajien esiintymiset (esim. taiteilijan, kulttuurivirkamiehen) – seuraava kehitysvaihe olisivat toki toimintaan osallistuneiden vanhusten puheenvuorot. Jos jonkun hoivakodin johtaja suosittelee toimintaa, ottaa toinen johtaja sen todennäköisemmin innokkaasti vastaan. Näitä ”sote-championeja” tulisi käyttää paljon enemmän kuin mitä nyt tehdään!

Aili on luonteeltaan kansallinen kehittämisverkosto, mutta hankkeen aikana on ilmennyt runsaastikin **kansainvälistä kiinnostusta**. Erityisesti poikkihallinnollinen työskentely, vanhusten kulttuurioikeuksien vieminen strategiatasolle ja vastaanottavan organisaation mukaan ottaminen jo suunnittelun alkuvaiheessa ovat kiinnostaneet. Näistä teemoista Ailin edustajia kävi puhumassa mm. Bristolissa Englannissa ja Leidenissä Hollannissa. RAI-kirjaamiseen liittyvää materiaalia myös käännettiin jatkokäyttöä varten englanniksi.

Aivan Aili-hankkeen alussa, oikeastaan jo hakuvaiheessa, verkoston teemoja alettiin muokata yhdessä kaikkien 13 kunnan edustajien kanssa. Näin muodostui yhteinen käsitys kohdista, joissa kulttuurin ja sote-toimen yhteistyö voisi kehittyä vanhusten hyödyksi: hallintorakenteiden kehittäminen, kulttuurikirjaaminen, kulttuurialan ammattilaiset vanhustyön yksiköissä sekä kotiin vietävä vapaaehtoistyö. Näiden mukaisesti verkostossa jakauduttiin alatyöryhmiin, joissa kussakin toimi useamman kunnan edustajia.

Hallintorakenteiden kehittämisessä ja muussa vaikuttamiseen pyrkivässä toiminnassa Aili-hanke hyötyi erityisesti mahdollisuudesta olla osana kärkihanketta. Se antoi toiminnalle valtakunnallista merkitystä vielä enemmän kuin 13 yksittäisen kaupungin edustaminen; esimerkiksi kuntien uutta kulttuurilakia kommentoitaessa. Ailin jäseniksi nimettiin omien kuntiensä keskeisiä kulttuurihyvinvoinnin virkamiehiä. Tätä kautta päästiin tuomaan vanhusten kulttuuristen oikeuksien tärkeyttä moniin työryhmiin, joihin ei varsinaisesti kutsuttu edustajaa Ailista: esimerkiksi hyvinvoinnin ja terveyden edistämistoimintaa kuvaavien indikaattoreiden kehittämistyöhön (Kulttuurin TEA -hanke).

Kulttuurisen vanhustyön kohteena on 2010-luvulla olleet erilaisissa palvelutaloissa asuvat ja palvelukeskusten asiakkaita (esim. Rosenlöf 2014). Tämä toiminta ei tavoita nopeasti kasvavaa kotona asuvaa vanhusväestöä, joka muodostuu yhä iäkkäämmistä ja huonokuntoisemmista vanhuksista. Tästä johtuen yksi Ailin kärjistä keskittyi kotiin vietävän vapaaehtoistyön kehittämiseen ja kunnan rooliin koordinoivana tahona. Aili järjesti kotiin vietävän vapaaehtoistyön yhteiskehittämistilaisuudet Seinäjoella ja Helsingissä. **Koska tieto kotona asuvista vanhuksista on kunnan työntekijöiden ’takana’, ovat hyvät yhteistyömallit tässä keskeisiä.**

Projektipäällikön palkan jälkeen Ailin rahallisesti suurin panostus ovat olleet erilaiset **selvitystyöt**. Näitä on tilattu keväällä 2017 Mari Aholaiselta selvitys kulttuurisen vanhustyön rakenteista sekä syksyllä 2018 Silva Siponkoskelta selvitys kulttuurikirjaamisesta RAI-järjestelmässä ja Satu Niskaselta selvitys kulttuuriohjaajista vanhustyön yksiköissä. Kaikki nämä selvitykset löytyvät Ailin verkkosivuilta Innokylä-sivustolta.

Aili selvitti vuonna 2018 kulttuuriohjaajien tilannetta Aili-kunnissa. Kävi ilmi, että kulttuuriohjaajat ovat yksiköissään ainoita kulttuurialan työntekijöitä, ja heidän työnkuvansa on erittäin jäsentymätön. **Heidän rooliaan ja ammattistatustaan tulisi tarkastella jatkossa valtakunnallisesti**, sillä omissa yksiköissään heitä on liian vähän kehittämistoiminnan edistämiseksi. Kulttuuriohjaajat tarvitsevat lisäkoulutusta jos he siirtyvät perushoitotyöstä ohjaamiseen, menetelmä- ja täydennyskoulutusta ja tilaisuuksia vertaisoppimiseen.

Ailin toiminnassa suurinta huomiota herättänyt avaus on kulttuurikirjaamisen edistäminen vanhustyön yksiköiden RAI-järjestelmässä. Aiheesta laadittiin selvitys, koottiin Aili-kuntien RAI-yhdyshenkilöistä verkosto ja järjestettiin sparrauskierrros yhdeksällä paikkakunnalla. Tuloksena oli, että kulttuurihyvinvoinnin kirjaaminen hoitosuunnitelmiin sekä asiakas- ja potilastietoihin tekee kulttuurisen työn näkyväksi, jolloin siihen myös panostetaan enemmän. Kirjaamisen avulla voidaan arvioida toiminnan vaikuttavuutta, seurata kulttuuristen oikeuksien toteutumista ja kehittää johtamista. Laajentamalla kirjaamista fyysisistä hoitotoimista vanhuksen toiveiden ja kulttuurimieltyymysten kuulemiseen täytetään osallisuuden kasvun tärkeää velvoitetta. Kirjaamisesta vastaavat henkilöt tarvitsevat jatkossa koulutusta ei-hoidollisten asioiden huomioimiseen, vanhusten omien näkemysten kirjaamiseen ja malleja hyvistä käytännöistä. Taiteilijat tarvitsevat lisäkoulutusta vanhusten kohtaamiseen ja hoivayksiköissä toimimiseen. Erilaisten koulutusten järjestäminen on kulttuurisen vanhustyön seuraavia askeleita.

Kulttuurihyvinvoinnin toteutumiseen ikäihmisten kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin osana tarvitaan yhteistyötä, verkostoitumista ja moniammatillisuutta. **Tällainen työ on poikkihallinnollista ja vaatii siksi juurtuakseen riittävästi aikaa, resursseja ja eri hallinnonalojen välisen yhteistyön tiivistämistä.** Yhteistyö muiden toimijoiden, kuten Taikusydämen, Tänään kotona -hankkeen ja kärkihanketoimijoiden kanssa on hyödyttänyt toimintaa valtavasti. Aili-verkosto on kiitollinen Taikelta saamastaan rahoituksesta ja jatkorahoituksesta, mutta jatkossa on tärkeää pohtia, miten toiminnan jatkuvuus taataan vanhusväestön tullessa kulttuuripolitiikassa yhä näkyvämmäksi tekijäksi. Iäkkäiden hyvinvoinnin parantaminen, elämänlaatu ja aktiiviseen osallistumiseen kannustaminen tulevat korostumaan heidän suhteellisen väestöosuutensa lisääntyessä lähivuosina.

Olemme vanhusten asialla!

Taiteen edistämiskeskus
Centret för konstfrämjande
Arts Promotion Centre Finland

